

Nemzetközi NGO-k szerepe és lehetőségei a kulturális javak védelmében fegyveres konfliktusok, valamint posztkonfliktusos rehabilitáció során

Bevezetés

Ahogy arra az utóbbi évtizedek fegyveres konfliktusai is rávilágítottak, a kulturális örökség egyes elemei jelentős mértékű járulékos veszteséget szenvedhetnek a háborúk során. Mindez sok esetben akár a fegyveres összetűzéseket megelőzően, a politikai célokat nyomatékosító – a nemzetközi médiát gyorsan bejáró – célzott támadások esetén is igaz. Az Iraki és Levantei Iszlám Állam (ISIL)¹ szisztematikusan propagandája részévé tette az iraki és szíriai területek emblemikus kulturális helyszíneinek megsemmisítését, de a 2022 februárjában kitört orosz–ukrán háború kapcsán is egyre több információk van² a kulturális javakat ért károkkal kapcsolatban.

Ezzel párhuzamosan egyes nemzetközi biztonsági szervezetek biztonságpolitikai eszköztárának mozgósítása is megvalósulni látszik a kulturális javak védelmére művelési területen, amely akár a katonai erő alkalmazását is magában foglalhatja. Amellett, hogy a nemzetközi humanitárius jog előírásokat szab a fegyveres erők számára e területen, valamint a kulturális, történelmi, vallási jelentőségű objektumok elleni támadások háborús bűncselekménynek minősülhetnek, az utóbbi évek tapasztalatai alapján a missziós erők fellépése a fogadó ország örökségének védelme érdekében (vagy annak hiánya – ahogyan azt a bagdadi Iraki Múzeum 2003-as kifosztása kapcsán láthattuk) jelentősen befolyásolhatja a misszió megítélését, helyiek általi elfogadottságát.³

Az épített örökség károsodása mellett a fegyveres konfliktusok hatására kialakuló hatalmi vákuum vagy intézményi kontroll hiánya a közgyűjtemények, régészeti lelőhelyek fosztogatását is maga után vonhatja, ami jelentős és hosszú távú károkat okoz az adott ország kulturális örökségében, amellett, hogy a háború utáni talpraállás elé is akadályokat gördít. A kulturális javak – sok esetben különböző fegyveres csoportok finanszírozásában is szerepet játszó – illegális kereskedelme elleni fellépés ezáltal támogathatja

¹ Islamic State of Iraq and the Levant (ISIL) – Iraki és Levantei Iszlám Állam.

² Az UNESCO 2022. április 14-én közzétett adatai szerint 102 helyszín sérült meg a harcok során, ebből 47 vallási objektum. Lásd UNESCO: *Damaged Cultural Sites in Ukraine Verified by UNESCO* (2022. április 19.).

³ Jolien Berends: *Cultural Property Protection Makes Sense. A Way to Improve Your Mission*. 2. kiadás. The Hague, Civil-Military Cooperation Centre of Excellence (CIMIC CCOE), 2020. 8–10.

a békeépítő törekvéseket, valamint (a turizmus fellendítésén, munkahelyteremtésén keresztül) a gazdasági helyreállítást.⁴

E biztonsági kihívások megakadályozása és kezelése érdekében számos nemzetközi szabály, iránymutatás és eszköz létezik egyes nemzetközi szervezeteken belül, amely a tagállamok számára is feladatokat szab. Emellett a kulturális javak konfliktusövezetekbeli védelmében a civil szféra is fontos szerepet játszik – jelen tanulmány a terület meghatározó, nemzetközi hálózattal rendelkező nem kormányzati szervezeteinek szerepét kívánja bemutatni, amelyek közé tartozik például a Nemzetközi Kék Pajzs (*Blue Shield International*, BSI), a Múzeumok Nemzetközi Tanácsa (*International Council of Museums*, ICOM) és a Műemlékek és Helyszínek Nemzetközi Bizottsága (*International Committee of Monuments and Sites*, ICOMOS). Ezek – ahogy azt látni fogjuk – iránymutatásaikkal, valamint a terepen akár a megelőzésben, akár a kárenyhítésben vagy az újjáépítésben nyújtott szakértői támogatásukkal jelentősen hozzájárulnak az előbbiek tevékenységének sikerességéhez.

A későbbiekben bemutatandó Nemzetközi Kék Pajzs elnöke, Peter Stone szerint a kulturális javak védelmének katonai feladatokba történő integrációja „erősokszorozó” hatású. Ennek érdekében a fegyveres testületek örökségvédelmi szakértőkkel, nem kormányzati szervezetekkel (*non-governmental organization* – NGO) való együttműködése négy szinten valósulhat meg:

1. tudatosságnövelő tréningek beépítése a katonai alapkiképzésbe;
2. specifikus, hadszíntéri/békemissziós felkészítés;
3. kárenyhítés és az illegális kereskedelem megakadályozása érdekében történő fellépés a konfliktus ideje alatt már a műveleti területen, kifejezetten kulturális javak védelmére irányuló feladatokkal felruházott katonai személyzet által, örökségvédelmi szakértők, NGO-k támogatásával;
4. a konfliktust követő stabilizáció, szükséghelyzeti segítségnyújtás, helyreállítások elősegítése, amelyek során a katonai erők támogatást nyújthatnak (például logisztika, kapacitásfejlesztés).⁵

Szerepük jelentőségét aláhúzza, hogy mind a globális kulturális és örökségvédelmi szervezet, az UNESCO,⁶ mind egyes (globális vagy regionális) nemzetközi biztonsági szervezetek kulturális javak műveleti környezetben való védelme tekintetében elfogadott stratégiája vagy koncepciója rögzíti az együttműködés szükségességét a területen tevékenykedő NGO-kkal, az e tanulmányban vizsgált három szervezet valamelyikét vagy mindegyikét nevesítve.

⁴ Jadranka Petrovic: The Cultural Dimension of Peace Operations: Peacekeeping and Cultural Property. In Andrew Campbell (szerk.): *Global Leadership Initiatives for Conflict Resolution and Peacebuilding*. Hershey (Penn.), IGI Global, 2018. 84–115.

⁵ Peter G. Stone: A Four-tier Approach to the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict. *Antiquity*, (2013), 87. 166–177.

⁶ United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete.

A NATO⁷ 2019-ben kiadott, a kulturális javak védelmét NATO-műveletekben és -missziókban támogató kettős parancsnoki irányelve a releváns – így a műveleti tervezésben és végrehajtásban potenciális partnerként megjelenő – nemzetközi szereplők között mindhárom NGO-t, valamint a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottságát is felsorolja.⁸ Az Európai Unió Külügyi Szolgálatának 2021-ben elfogadott, a kulturális örökség konfliktus- és válsághelyzetekben történő védelmére vonatkozó koncepciója – amely a terület közös biztonság- és védelempolitikai missziókba és műveletekbe való integrációját is szorgalmazza – hangsúlyozza a multilateralizmus és a partnerségek kialakítását, a rendszeres együttműködés és stratégiai párbeszéd kapcsán az ICOM-ot és ICOMOS-t is partnerként nevesítve.⁹

A civil szervezetekkel való együttműködésben emellett fontos szerep jut a helyi civil szereplőknek is, amelyek akár egyes beavatkozások, projektek megvalósításában, akár műveleti környezetben az erők helyi lakosság általi elfogadtatásában, akár releváns és aktuális információkhoz való hozzáférésben (például az illegális kereskedelmet illetően),¹⁰ akár a tudatosságnövelés terén a helyi lakosság körében¹¹ is jelentős támogatást nyújthatnak az egyes nemzetközi szervezetek számára.

Az alábbiakban a három nevezett NGO tevékenységét vizsgálom az utóbbi évek néhány konkrét példájára utalva, a Joseph S. Nye, Jr. nevéhez köthető, de a későbbiekben más szerzők által kiegészített *soft power* koncepción keresztül.

A soft power és a civil szféra

A civil, nem kormányzati szervezetek¹² körülírására nem létezik egységes meghatározás, az UNESCO definíciója szerint például az a szervezet minősül nem kormányzatnak vagy civilnek, amelyet „nem kormányközi megállapodás vagy kormány hozott létre, és céljai, funkciói, felépítése és működése nem kormányzati, továbbá demokratikus és nem profittermelő jellegű. A nemzetközi vagy regionális civil szervezetnek rendszeres (intézményekből és/vagy magánszemélyekből álló) aktív tagsága révén olyan közösséget kell alkotnia, amelyet az a szándék köt össze, hogy jelentős számú országban vagy régióban megvalósítsa azokat a célokat, amelyek érdekében létrehozták.”¹³ Általában értékalapú,

⁷ North Atlantic Treaty Organisation – Észak-atlanti Szerződés Szervezete.

⁸ NATO Bi-Strategic Command Directive 086-005 on Implementing Cultural Property Protection in NATO Operations and Missions (2019. április 1.).

⁹ European External Action Service: *Concept on Cultural Heritage in Conflicts and Crises. A Component for Peace and Security in the European Union's External Action*. 9962/21 (2021. június 18.).

¹⁰ Berends (2020): i. m. 59.

¹¹ Lásd például OSCE Polis: Brochure on the Protection of Cultural Property (in Bosnia and Herzegovina). *Polis.osce.org*, 2021. április 21.

¹² Magyarországon a Civil tv. szerint civil szervezetnek minősül a civil társaság, a Magyarországon nyilvántartásba vett egyesület, valamint az alapítvány. Forrás: 2011. évi CLXXV. törvény az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról 2. § 6.

¹³ Directives Concerning UNESCO's Partnership with Non-Governmental Organizations. Approved by the General Conference at Its 28th Session and Amended at Its 31st, 34th and 36th Sessions. In UNESCO: *Basic Texts*. 2012. 156.

valamilyen humán jellegű cél mentén (például emberi jogok, környezet védelme, fejlesztési támogatás, katasztrófaelhárítás, humanitárius segítségnyújtás) jönnek létre és tevékenykednek akár helyi, akár országos, akár nemzetközi szinten. A nemzetközi NGO-k kapcsán kétféle tagsági struktúra figyelhető meg: egyes esetekben nemzeti szintű egységekre épülnek (például Vöröskereszt, Természetvédelmi Világalap – [*World Wildlife Fund*, WWF], illetve a későbbiekben bemutatandó szervezetek mindegyike), míg más szervezetek tömeges tagsággal rendelkeznek (például a Greenpeace). Tevékenységük sokféle lehet: kormányzatok, nemzetközi szervezetek irányában szakértői tanácsadó és lobbitevékenységen túl független monitoringtevékenységet vagy éppen humanitárius segítségnyújtást is végezhetnek.¹⁴

Bár civil szervezetek gyakorlatilag évszázadok óta működnek, mind számszerű, mind tevékenységi kört érintő bővülésük a 20. század második felétől indult meg, és ekkor jöttek létre a ma is meghatározó nemzetközi NGO-k. A 21. században megfigyelhető globális hatalomeltolódások egyik formájaként vált meghatározó jelenséggé napjaink nemzetközi folyamatainak értelmezésében a hatalom diffúziója. E folyamat hatására a nemzetállamok mellett egyre inkább egyéb szereplők – nemzetközi szervezetek, terrorhálózatok, multinacionális cégek, (nemzetközi) NGO-k vagy akár egyének – is döntő szerephez jutnak a nemzetközi politika napirendjének alakításában. A hatalom diffúzióját a hálózati kommunikáció gyors növekedése is nagymértékben elősegítette, jelentősen csökkentve a globális információcsere idejét és költségét, így több szereplőnek biztosítva ehhez hozzáférést. Bár ezen alternatív szereplők az államokhoz hasonló kemény (*hard*) hatalommal – néhány kivételtől eltekintve – nem rendelkeznek, a hatalom puha (*soft*) eszközeivel jelentősen befolyásolni tudják az államok és más nemzetközi szereplők viselkedését és döntéshozatalát, például a közvélemény befolyásolásán és lobbitevékenységen keresztül.¹⁵ Ezáltal egyes NGO-k is jelentős hatást tudnak gyakorolni a közpolitikák és a jogalkotási folyamatok alakulására akár területi, akár nemzeti, akár nemzetközi szinten.

A *soft power* koncepciójának meghatározása Joseph S. Nye, Jr. amerikai politológus, a nemzetközi tanulmányok neoliberais iskolájának egyik szellemi atyja nevéhez köthető, aki először 1990-ben megjelent könyvében¹⁶ vázolta fel azt az elméleti keretet, amelyet 2004-es művében¹⁷ dolgozott ki részletesen, majd 2011-es kötetében¹⁸ egészített ki. Megfogalmazásában a *soft power* „közös értékek iránti vonzerő” előidézésére s az „ezen értékek eléréséhez való hozzájárulás helyességének és kötelességének”, vagyis egyfajta morális meggyőződésnek, kötelességtudatnak a kialakítására irányul.¹⁹ A *soft power* eszközök alkalmazása kiemelten fontos elem a kulturális örökség védelme és megőrzése

¹⁴ Margaret P. Karns: Nongovernmental Organization. *Britannica*.

¹⁵ Joseph S. Nye, Jr.: *The Future of Power*. New York, Public Affairs, 2011. 113–122.

¹⁶ Joseph S. Nye, Jr.: *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*. New York, Basic Books, 1990.

¹⁷ Joseph S. Nye, Jr.: *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York, Public Affairs, 2004.

¹⁸ Nye (2011): i. m.

¹⁹ Nye (2004): i. m. 5–11.

érdekében globális szinten, akár kormányközi szervezetek, akár nemzetközi NGO-k, akár egyes államok tevékenységét vizsgáljuk.

A hatalom – vagyis egy kívánt eredmény elérése érdekében mások viselkedésének befolyásolására való képesség – gyakorlásának több formája lehet.²⁰ Az, hogy mekkora hatalommal rendelkezünk, és milyen formában tudjuk azt hatékonyan kamatoztatni, erősen kontextusfüggő, erőforrásaink, kapcsolataink jelentősen befolyásolják.²¹ A hatalomgyakorlás kemény (*hard*) és puha (*soft*) formái nem élesen elválasztható kategóriák. Sokkal inkább skálaként írhatók le azok a viselkedésformák, amelyek a kemény és a puha formák között húzódnak – a parancstól, kényszerítéstől, fenyegetéstől, szankcionálástól kezdve (*hard power*) a keretezésen (*framing*), a meggyőzésen és a vonzerő kialakításán át az együttműködésig (*soft power*).²²

Nye a hatalom három „arcát” különbözteti meg, amelyek mindegyike rendelkezik mind puha, mind kemény eszköztárral. Elsőként a másik félnél annak kezdeti preferenciáitól és stratégiáitól eltérő magatartás elérésének módját vizsgálva a *soft power* a meggyőzést használja. A hatalom második „arcaként” a másik fél cselekvései rutinjának befolyásolását említi, amelynek puha formája a „keretezés” (*framing*). A harmadik dimenzióban pedig a másik fél preferenciáinak formálását nevezi meg a szerző, amelynek kapcsán a *soft* eszköztár a pozitív vonzerő kialakításának lehetőségeivel él (szimpátia, bizalom, hitelesség, tisztelet kialakítása; inspiráció, vonzerő a csatlakozásra a képviselt értékeken, víziókon keresztül).

Azt azonban fontos látni, hogy e három puha módszer (meggyőzés, keretezés, vonzerő) a gyakorlatban szoros összefüggésben áll egymással, mert például a hatékony meggyőzés is sokban múlik a megfelelően keretezett, megfelelő narratívába ágyazott érvek felépítésén, valamint az attraktív légkör kialakításán. Emellett hangsúlyozandó, hogy a befolyásolni kívánt célközönség beható ismerete, valamint a megfelelő kapcsolat kialakítása a hitelesség, legitimáció érdekében kulcsfontosságú bármely, puha hatalmi mechanikákra épülő stratégia megvalósítása során.²³

A Nye által felállított koncepció bár népszerűvé vált, sok kritika érte többek között a lehatárolhatóság és a gyakorlatban való alkalmazás nehézségei miatt. Hendrik W. Ohnesorge, a Bonni Egyetem Globális Tanulmányok Központjának igazgatója 2020-ban megjelent könyvében ezt kívánja orvosolni, amikor is a *soft power* elméletet négy alegységre (források, eszközök, fogadtatás, eredmények) bontva elemzi a folyamat szereplői szerint (I. ábra: A – *soft power* alkalmazó fél; B – célközönség). Emellett Ohnesorge a kutathatóságot elősegítő indikátorokat is kínál, egyúttal bizonyos elemeiben kiegészítve Nye elméletét.²⁴

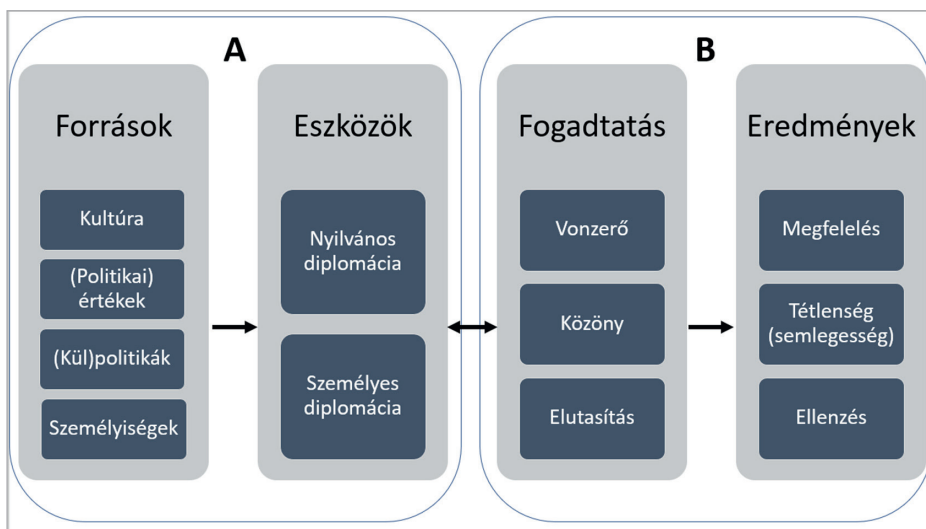
²⁰ A *soft power* a nemzetközi szervezetek esetében lehet módszer és egyben eszköz is, mint például az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) esetében. Részletekért lásd Remek Éva: *Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet. Párbeszéd Vancouveriől Vlagyivosztokig*. Budapest, Zrínyi, 2020. 21–37.

²¹ Nye (2004): i. m. 1–11.

²² Nye (2011): i. m. 3–24.

²³ Nye (2011): i. m. 81–109.

²⁴ Hendrik W. Ohnesorge: *Soft Power. The Forces of Attraction in International Relations. Global Power Shift*. Cham, Springer, 2020. 1–22., 85–226.

1. ábra: Az aktív soft power gyakorlásának elemei

Forrás: Ohnesorge (2020): i. m. 89. alapján a szerző szerkesztése

A *soft power* alkalmazása során történő befolyásolást a hatalomgyakorló sajátos módszerekkel éri el, amelynek általánosságban véve három forrása lehet. Egyrészt ez lehet az adott kultúra – Nye definíciója szerint az adott társadalom számára speciális jelentésű értékek és gyakorlatok összessége – iránt érzett vonzódás, amely többféle formában nyilvánulhat meg.²⁵ Másrészt forrása lehet a hazai/nemzetközi szinten képviselt politikai értékek vonzereje és azok összhangja a konkrét politikai tevékenységekkel, illetve multilaterális platformokon való képviseletük.²⁶ Harmadrészt pedig lehet külpolitikák vonzereje.²⁷ Emellett Hendrik W. Ohnesorge egy negyedik forrást, a személyiséget is megnevezi, amelyben befolyásoló tényező lehet a meghatározó vezetők karaktere (karizma), az őket körülvevő tanácsadói kör, valamint a másik fél képviselőivel vagy nyilvánosságával ápoltság is.²⁸

A *soft power* eszközeit vizsgálva Ohnesorge a nyilvános és a személyes diplomácia eszköztárát emeli ki.²⁹ Előbbi különösen fontos és sokrétű fellépési lehetőséget rejt magában, amellyel nem csak államok élhetnek. A napi szintű kommunikáció mellett a stratégiai kommunikáció megfelelő felépítése, valamint még tágabb kontextusban a hosszú távú kapcsolatépítés (például ösztöndíjakon, csereprogramokon, képzéseken, konferenciákon, médiacsatornákhöz való hozzáféréseken keresztül) igencsak jelentős potenciálokat rejt magában a célok elérése érdekében, akár civil szervezetek számára is.³⁰

²⁵ Nye (2004): i. m. 11.

²⁶ Ohnesorge (2020): i. m. 107–112.

²⁷ Nye (2004): i. m. 11–15.

²⁸ Ohnesorge (2020): i. m. 112–135.

²⁹ Ohnesorge (2020): i. m. 135–171.

³⁰ Nye (2011): i. m. 81–109.

Ami a katonai dimenzió puha eszköztárát illeti, a fegyveres konfliktusok jellegének és ezzel párhuzamosan a békeműveletek mandátumának változása a katonai erő alkalmazását egyre szélesebb skálán teszi lehetővé, ahol a „fejek és a szívek megnyerése” érdekében a helyi körülményekre és kulturális kontextusra reflektálni képes együttműködés is jelentős szerepet kap. Nye a katonai erőforrások többnyire „puha” alkalmazása alatt a védelmet (szövetségi keretekben való együttműködést és békefenntartást), valamint a segítségnyújtást (például harmadik ország fegyveres állománya számára képzések nyújtását, nemzetközi gyakorlatokban való részvételt, humanitárius segítségnyújtást, katasztrófaelhárítást) érti.³¹ Bár a katonai erő akár puha, akár kemény alkalmazása alapvetően a nemzetállamok monopóliuma, az erőforrások *soft* alkalmazásában – ahogy azt látni fogjuk – jelentős szakmai támogatást nyújthatnak az egyes civil szervezetek is.

A *soft power* Ohnesorge-féle koncepciója a célközönség részéről is két alegységre, nevezetesen a fogadtatásra (vonzerő, közöny, elutasítás) és az eredményre (megfelelés, téttlenség, ellenzés) bontható, amely lényegében a *soft power*t alkalmazó fél tevékenysége eredményességének fokmérője lehet. A vizsgált NGO-k esetében ez alapvetően az állami szinten és nemzetközi szervezetek keretében vizsgálható dimenziót jelent.

A Nemzetközi Kék Pajzs tevékenysége a katonai-humanitárius-örökségvédelmi szektorok háromszögében

A gyakran a Nemzetközi Vöröskereszt kulturális megfelelőjeként aposztrofált Kék Pajzs Nemzetközi Bizottság (*International Committee of the Blue Shield*, ICBS) a kulturális javak fegyveres összetűzések során történő védelmének legfontosabb nemzetközi szakértői szervezeteként jött létre, amely kormányzati és kormányközi szervezetek – köztük fegyveres testületek – részére nyújt szakmai támogatást és tanácsokat e területen. Így többek között hadgyakorlatokban, katasztrófaelhárítási és nemzetközi humanitárius segítségnyújtási tevékenységekben, missziós szerepvállalásban is megjelenik örökségvédelmi szakértői oldalon akár nemzetközi, akár nemzeti szervezetei révén.

A szervezetet a még a II. világháború tapasztalatai nyomán született – a kulturális javakat fegyveres összetűzések során védeni hivatott – nemzetközi jogi eszköz, az UNESCO égisze alatt elfogadott 1954. évi hágai egyezmény³² 1999-ben elfogadott II. kiegészítő jegyzőkönyve³³ előkészítő folyamatának részeként állították fel. Mind a jegyzőkönyv, mind az ICBS megszületése az 1990-es évek délszláv háborúiban tapasztalható, a térség kulturális örökségében okozott célzott és nagymértékű pusztításra való reflexióként is értelmezhető, amely ráébresztette a nemzetközi közösség szereplőit, hogy

³¹ Nye (2011): i. m. 25–49.

³² 1957. évi 14. törvényerejű rendelet a kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelme tárgyában Hágában, 1954. évi május hó 14. napján kelt nemzetközi egyezmény, valamint az ahhoz csatolt jegyzőkönyv.

³³ 2006. évi XXIX. törvény a kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelméről szóló 1954. évi Hágai Egyezmény Második Kiegészítő Jegyzőkönyvének kihirdetéséről és a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról.

a korábbi intézményi és jogi keretek nem nyújtanak hathatós védelmet napjaink fegyveres konfliktusaiban. Az ICBS-t 1996-ban négy, a könyvtári, múzeumi és műemlékvédelmi területen tevékenykedő nem kormányzati szervezet hozta létre: a Nemzetközi Levéltári Tanács (*International Council on Archives*, ICA), a Múzeumok Nemzetközi Tanácsa (*International Council of Museums*, ICOM), a Könyvtári Egyesületek és Szervezetek Nemzetközi Szövetsége (*International Federation of Library Associations and Institutions*, IFLA), valamint a Műemlékek és Helyszínek Nemzetközi Bizottsága (*International Council on Monuments and Sites*, ICOMOS). 2005-ben a négy alapító szervezethez az Audiovizuális Archívumok Egyesületének Koordinációs Tanácsa (*Co-ordinating Council of Audiovisual Archives Associations*, CCAAA) is csatlakozott, de e szervezet végül 2012-ben kilépett.³⁴

Az ICBS kapacitása hiányában a 2000-től sorra felálló nemzeti szintű bizottságok koordinálására egy másik szervezetet hoztak létre 2008-ban, a Kék Pajzs Nemzeti Bizottságok Egyesületét (*Association of National Committees of the Blue Shield*, ANCBS). Az ICBS és az ANCBS végül 2016-ban egyesült, Nemzetközi Kék Pajzs (*Blue Shield International*, BSI) néven, magába olvasztva a két jogelőd feladatkörét.

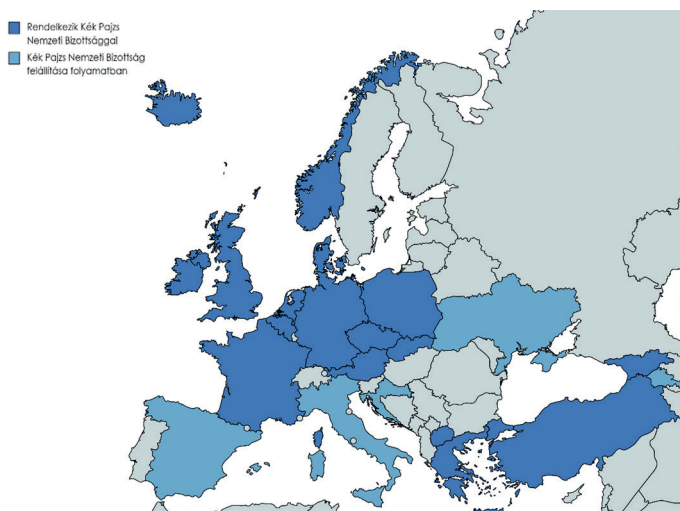
A BSI fő szerve a Kék Pajzs Nemzetközi Testület, amely egy választott elnökből, négy választott tagból, valamint az alapító szervezetek képviselőiből áll. A szervezet jelenlegi elnöke Peter Stone, aki egyben 2016 óta az UNESCO kulturális javak védelméért és békéért felelős (eddig első) elnöke. Stone az Egyesült Királyság védelempolitikájának örökségvédelmi dimenziójára jelentős hatást gyakorló szakértő. Az iraki intervenció során a brit Védelmi Minisztérium tanácsadója volt örökségvédelmi ügyekben, valamint a brit hadseregben 2018-tól intézményesített, kulturális javak védelméért felelős egység³⁵ felállításának szorgalmazója, emellett számos kutatást végez kulturális javak fegyveres konfliktusokban történő védelmének témájában,³⁶ így személye és szerepvállalása meghatározó eleme a BSI értékközvetítő tevékenységének.

A nemzetközi testület mellett a részt vevő államok szintjén nemzeti bizottságok működnek, jelenleg világszerte 30, és további 6 bizottság felállítása folyamatban van (az európai bizottságok tekintetében lásd a 2. ábrát). Magyarország nem rendelkezik nemzeti bizottsággal.

³⁴ Blue Shield International: History. *Theblueshield.org*, (é. n.).

³⁵ Cultural Property Protection Unit (CPPU). Az Egyesült Királyság hadseregén belül hivatalosan 2018-ban hozták létre a tizenöt tartalékosból álló egységet, amelynek jelenlegi parancsnoka Roger Curtis, tagjai pedig építészek, régészek, műemléki és kultúrpolitikai szakértők. Mindhárom haderőnem számára támogatást nyújtanak elsősorban a művelési tervezés kapcsán, egyelőre azonban még a toborzás és kapacitásfejlesztés zajlik. Lásd Blue Shield United Kingdom: *What is Cultural Property Protection?* Online panelbeszélgetés. Roger Curtis parancsnok (UK Cultural Property Protection Unit) előadása (2021. szeptember 17.).

³⁶ Blue Shield International: Meet the Board. *Theblueshield.org*, (é. n.).

2. ábra: Az Európában működő nemzeti Kék Pajzs bizottságok

Forrás: A Blue Shield International: National Committees around the Globe alapján a szerző szerkesztése

A BSI és nemzeti bizottságai tevékenysége hat területre fókuszál fegyveres konfliktusok, valamint ember okozta és természeti katasztrófák során a természeti és kulturális, tárgyi és szellemi örökség védelme érdekében:

1. proaktív védelem és kockázati felkészültség;
2. katasztrófaelhárítás;
3. stabilizáció; katasztrófa utáni helyreállítás és hosszú távú / folyamatos támogató tevékenységek;
4. jogi megfelelés (különösen az 1954-es egyezmény és kiegészítő jegyzőkönyvei), irányelvek és azok végrehajtásának támogatása;
5. kapacitásépítési tevékenységek, oktatás és képzés (örökségvédelmi szakemberek, fegyveres erők, a katasztrófaelhárításban vagy az illegális kereskedelem megakadályozásában részt vevő egyéb szereplők számára);
6. BSI-tagok koordinációja, valamint a partnerszervezetekkel és a közöttük való együttműködés.³⁷

Tevékenységét – annak speciális, területeken átívelő jellegéből adódóan – az örökségvédelmi, a humanitárius és az „egyenruhás” (katonai, rendészeti, vámügyi) szektor háromszögén belül, mind a három szektorral szoros együttműködésben látja el.³⁸ Szakértelmének köszönhetően az ICBS, valamint jogutódja hamar megkerülhetlenné vált az 1954. évi hágai egyezmény által szabályozott terület, valamint az egyezmény végrehajtása vonatkozásában. Az egyezmény II. kiegészítő jegyzőkönyve az ICBS-t és alapító szervezeteit a jegyzőkönyv által felállított, fő döntéshozatali fórumként működő

³⁷ Blue Shield International: Blue Shield International Board Activities. *Theblueshield.org*, (é. n.).

³⁸ Peter Stone: The Blue Shield. *YouTube*, 2021. augusztus 20.

Kulturális Javak Fegyveres Konfliktusokban Való Védelméért Felelős Bizottság egyik tanácsadó szakmai szervezeteként nevezi meg, amely többek között kiemelt védelem alá veendő kulturális javakra tehet javaslatot, valamint részt vehet tanácsadóként a bizottság ülésein.³⁹

Emellett az Európa biztonságát meghatározó regionális nemzetközi szervezetek is rendszeres együttműködésben állnak a BSI-vel a kulturális javak művelési területen való védelmét érintő tevékenységeik során. A NATO Szövetséges Erők Európai Főparancsnoksága⁴⁰ és a BSI 2020 júniusában szándéknyilatkozatot írt alá a kulturális javak védelme területén való együttműködés erősítése – többek között információcsere és képzések biztosítása – céljából, intézményesítve a két szervezet gyakorlatban már létező együttműködését. A BSI egyébként évek óta részt vesz a NATO művelési gyakorlataiban (például *Trident Jaguar 2018*, *Trident Jackal*, *ARCADE Globe 2019*, *Loyal Leda 2020*).⁴¹ Emellett a NATO *Egyesített védelmező (Unified Protector)* hadművelete során az USA Kék Pajzs bizottságának kezdeményezésére és tőle, valamint az UNESCO-tól és további szakértőktől származó adatok alapján mintegy 1450 helyszínből álló kulturális „tiltott célpontok listáját” (*no-strike list*) állítottak össze, a kulturális örökségnek a NATO légi-csapásai során bekövetkező esetleges járulékos veszteségeinek elkerülése érdekében.⁴²

A BSI más nemzetközi szervezetek és nemzeti haderők (például az utóbbi évben a libanoni⁴³ és a hondurasi⁴⁴ fegyveres erők) számára is biztosít tudatosságnövelő, kapacitásépítő tréningeket a kulturális javak védelme vonatkozásában. Így például az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) kulturális javak illegális kereskedelme elleni képzései megvalósításában több alkalommal nyújtott szakmai támogatást.⁴⁵ Az ENSZ írországi továbbképzési központjában pedig (*United Nations Training School Ireland*, UNTSI) 2022 februárjában rendezték meg – szintén a BSI-vel való együttműködésben – az első olyan képzést, amely kulturális javak békeművelési missziók keretében történő védelmére irányt.⁴⁶

Az ENSZ vonatkozásában megemlítendő még, hogy a Libanonban tevékenykedő UNIFIL⁴⁷-misszióval 2013-ig visszanyúló együttműködés 2020-ban a bejrúti robbanások következtében kapott új lendületet. Itt a katasztrófa utáni helyreállításban nyújtott

³⁹ 2006. évi XXIX. törvény a kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelméről szóló 1954. évi Hágai Egyezmény Második Kiegészítő Jegyzőkönyvének kihirdetéséről és a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról, 27. cikk.

⁴⁰ Supreme Headquarters Allied Powers Europe – SHAPE.

⁴¹ Blue Shield International: NATO & BSI Sign Letter of Intent for CPP. *Theblueshield.org*, 2020. június 23.

⁴² Berends (2020): i. m. 31.

⁴³ Blue Shield International: Beirut Training on 1954 Hague Convention with LAF. *Theblueshield.org*, 2021. november 8.

⁴⁴ Blue Shield International: CPP Expertise Exchange with the Honduran Army. *Theblueshield.org*, 2021. szeptember 21.

⁴⁵ Blue Shield International: BSI Supports OSCE/MPSOTC CPP Course 2021. *Theblueshield.org*, 2021. szeptember 22.

⁴⁶ Blue Shield International: Cultural Property Protection Training at UNTSI Breaks New Ground. *Theblueshield.org*, 2022. február 20.

⁴⁷ United Nations Interim Force in Lebanon – az ENSZ Libanoni Békefenntartó Missziója.

szakértői támogatást a BSI a misszió, valamint a libanoni hadsereg számára, amely után szándéknyilatkozatot is aláírt a BSI és az UNIFIL, intézményesítve együttműködésüket.⁴⁸

A nemzeti szintű bizottságok tevékenysége kapcsán csak néhány példát idéznék az alábbiakban, amelyek a szervezet lobbieréjét mutatják, valamint a szakmai felkészültség biztosítását szolgálják. Az Iraki Múzeum 2003-as kifosztásának negatív nemzetközi visszhangja mellett a nemzeti Kék Pajzs bizottságok erőteljes lobbija mind az Egyesült Államok, mind az Egyesült Királyság esetében kulcsszerepet játszott az 1954-es hágai egyezmény és a II. kiegészítő jegyzőkönyv ratifikálásában.⁴⁹ A lengyel Kék Pajzs bizottság is aktív szerepet vállal a tudatosság növelésében nemzeti szinten: számos nemzetközi konferenciát rendez az örökségvédelmi és a védelmi szektor bevonásával a témában, emellett például a lengyel haderő számára biztosít képzéseket.⁵⁰

A Múzeumok Nemzetközi Tanácsának eszközrendszere a kulturális javak illegális kereskedelme elleni harcban

A BSI egyik alapító szervezeteként előbb említett *Múzeumok Nemzetközi Tanácsa* 1946-ban jött létre a múzeumok és múzeumi szakemberek nemzetközi együttműködéseként, szakmai és etikai standardokat határozva meg a múzeumok működéséhez. A múzeumi szférában végzett széles körű tevékenysége keretében többek között a gyűjtemények fegyveres konfliktus vagy természeti, illetve ember okozta katasztrófa esetén történő védelme, valamint a kulturális javak illegális kereskedelme elleni harc támogatásában is fontos szerepet vállal. A 2016–2022-es időszakra megfogalmazott stratégiai célkitűzései sorában helyet kap az ICOM nemzetközi szerepének növelése, amelyben minden korábbinál nagyobb jelentőséget tulajdonít a kulturális javak terrorizmus és más, ideológia által vezérelt támadások elleni védelmének.⁵¹

Az ICOM döntéshozó szerve az évente üléselőző közgyűlés, amely a szervezet kormányzó szervének, a Végrehajtó Tanácsnak a tagjait is megválasztja. Az ICOM élén a múzeumi közösség elismert tagjai közül megválasztott elnök áll, ezt a posztot 2020 óta Alberto Garlandini tölti be. A szervezet a BSI-hez hasonlóan nemzeti bizottságok hálózatára épül, jelenleg 123 bizottság működik világszerte, így Magyarországon is.⁵²

Az illegális kereskedelem elleni küzdelemben a szervezet egyik legfontosabb eszköze az úgynevezett (*Vészhelyzeti*) *vörös listák* kibocsátása 2000 óta. Eddig 15 jelent meg különböző, fegyveres erőszak által sújtott vagy az illegális kereskedelemmel más okból kiemelten érintett országokról, köztük Szíriáról, Jemenről, Líbiáról, Afga-

⁴⁸ UNIFIL: UNIFIL Concludes Heritage Protection in Beirut. *Unifil.unmissions.org*, 2020. október 30.

⁴⁹ Bár az Egyesült Államok aláírta az 1954. évi hágai egyezményt annak elfogadásakor, ratifikálása az USA részéről csak 2008-ban történt meg. Az Egyesült Királyság 2017-ben ratifikálta az egyezményt és annak mindkét kiegészítő jegyzőkönyvét. Lásd Laurie W. Rush: Blue Shield Protection of Cultural Property: A Perspective from the Field. In Saskia Hufnagel – Duncan Chappell (szerk.): *The Palgrave Handbook on Art Crime*. London, Palgrave Macmillan, 2019. 607–624.

⁵⁰ Błękitna Tarcza Polski Komitet: *Mkidn.gov.pl*, (é. n.).

⁵¹ ICOM: Strategic Plan 2016–2022. Independence, Integrity, Professionalism. *Icom.museum*, (é. n.).

⁵² ICOM: Committees' Directory. *Icom.museum*, (é. n.).

nisztánról és Irakról (első alkalommal a 2003-as fosztogatásokat követően, ezt 2015-ben frissítették). Ezek a listák figyelemfelhívó eszközként mutatják be azokat a műtárgykategóriákat, amelyek a legkitettebbek valamely adott országból kiinduló illegális műtárgy-kereskedelemnek. Bár elsősorban a bűnüldöző szervek munkáját hivatottak segíteni, digitálisan mindenki számára elérhetők.⁵³

Az illegális kereskedelem s ezáltal az 1970-es UNESCO-egyezmény gyakorlatba ültetése terén az ICOM másik fontos eszköze az Európai Bizottság Belügyi Főigazgatóságának anyagi támogatásával 2013-ban létrejött Kulturális Javak Tiltott Kereskedelmének Nemzetközi Megfigyelőközpontja, amely a témában létező legjelentősebb információs adatbankként szolgál a nemzetközi információcsere és együttműködés elősegítése érdekében.⁵⁴

A természeti, illetve ember okozta katasztrófák és fegyveres konfliktusok által fenyegetett közgyűjtemények támogatására, védelmük biztosítására a szervezet több eszközzel rendelkezik. E tevékenységek koordinációja érdekében a szervezeten belül 2004-ben létrejött (eredetileg Katasztrófavédelmi Munkacsoport néven, majd később átkeresztelve) a Katasztrófa-kockázatmenedzsment Bizottság,⁵⁵ amelynek feladatai közé tartozik a gyors kárfelmérés, a reagálási mechanizmusok kidolgozása, javaslatok megfogalmazása, a tudatosságnövelés és a nemzetközi információcsere a kulturális örökség veszélyhelyzetben történő védelme érdekében. A bizottság az érintett intézmény felkérésére lép fel, amennyiben az előállt veszélyhelyzet túllép a nemzeti kapacitás keretein,⁵⁶ továbbá múzeumi „figyelőlistákat” is készít (például Líbia, Jemen és Szíria esetében is készült ilyen 2011-ben).⁵⁷

Az ICOM ezeken kívül a kulturális örökséget ért támadások, illetve az illegális kereskedelem növekvő mértéke kapcsán állásfoglalásokat, nyilatkozatokat adott ki több esetben a szervezet által képviselt értékek és elvek mentén a figyelemfelhívás és a mobilizáció érdekében. Emellett globális szintű kapcsolatrendszerére támaszkodva szakmai és fizikai támogatást is képes nyújtani egyes tagállamok részére. Ukrajna orosz invázióját követően a szervezet nyilatkozatot adott ki, amelyben elítélte az agressziót, és felhívta a figyelmet az ország kulturális örökségét fenyegető veszélyre, beleértve a kulturális javakkal való jogtalan kereskedelem növekedését, valamint felszólította a feleket a vonatkozó nemzetközi jog tiszteletben tartására. Az ICOM emellett felkérte tagállamait, hogy nyújtsanak támogatást az ukrán múzeumok számára.⁵⁸ Ennek nyomán az ICOM magyarországi bizottsága másik három múzeumi, illetve közgyűjteményi szakmai szervezettel együtt is nyilatkozatot, illetve ajánlást adott ki, a szolidaritás deklarálása mellett összefoglalva

⁵³ ICOM: Red Lists. *Icom.museum*, (é. n.).

⁵⁴ ICOM International Observatory on Illicit Traffic in Cultural Goods: *Observatory*. (É. n.).

⁵⁵ ICOM Disaster Risk Management Committee – ICOM-DRMC.

⁵⁶ ICOM: Emergency Preparedness and Response. *Icom.museum*, (é. n.).

⁵⁷ ICOM: Activity Report 2011. *Icom.museum*, 2011.

⁵⁸ ICOM: Statement Concerning the Russian Invasion into Ukraine. *Icom.museum*, 2022. február 24.

a hazai közgyűjtemények aktív szerepvállalásának lehetőségeit a gyűjtemények megóvása, mentése érdekében.⁵⁹

Műemlékek és Helyszínek Nemzetközi Bizottsága

A szintén a BSI alapító szervezetei között szereplő Műemlékek és Helyszínek Nemzetközi Bizottsága 1965-ban kezdte meg működését az 1964-ben aláírt velencei charta alapján, a kulturális örökség védelmének, megőrzésének elősegítése érdekében. Az ICOMOS egyben az UNESCO Világörökségi Bizottságának tanácsadó szerveként is funkcionál a kulturális világörökségi helyszínek vonatkozásában. A világörökségi program és így a bizottság egyik eszköze többek között a *Veszélyben levő világörökségi helyszínek jegyzékébe* való felvétel egy-egy helyszín súlyos és különös veszélyeztetettsége (többek között fegyveres konfliktus kitörése vagy ennek veszélye) esetén, amely döntéseket megelőzően az ICOMOS szakmai véleménye szükséges az adott kulturális helyszín vonatkozásában.⁶⁰

A szervezet ügyvezető szerve az igazgatóság, amelynek az ICOM-hoz hasonlóan szintén közgyűlés választja meg a tagjait. Az igazgatóság és így a szervezet jelenlegi elnöke Teresa Patricio. Az ICOMOS szintén nemzeti bizottságok rendkívül kiterjedt hálózataival rendelkezik, jelenleg 104 ilyen működik világszerte,⁶¹ többek között Magyarországon, amely az egyik legnagyobb taglétszámú bizottságot tudhatja magáénak.⁶²

Az ICOMOS 1999-ben döntött a *Heritage@Risk* elnevezésű program elindításáról, amelynek célja a fenyegetett örökségi helyszínek azonosítása és olyan javaslatok megfogalmazása, amelyeket évente/kétévente megjelenő jelentéseikben tesznek közzé.⁶³ Állásfoglalásaiban, nyilatkozataiban az utóbbi években több fegyveres konfliktus eszkalálódása kapcsán szólították fel a hadban álló feleket a konfliktus által érintett területeken található kulturális örökség védelmére, a vonatkozó nemzetközi jog betartására.⁶⁴ Az ukrán konfliktus kapcsán például adatbázist hozott létre az ICOMOS a kultúra és örökségvédelem területén tevékenykedő szakemberek és diákok részére nyújtandó támogatásokról, ösztöndíjakról és egyéb lehetőségekről.⁶⁵

Az ICOMOS-ICORP⁶⁶ az ICOMOS természet és ember okozta katasztrófák eseteire való felkészültséget, az örökségi helyszínek katasztrófamenedzsmentbe való jobb integrációját támogató szerve. Ennek érdekében oktatási, kapacitásépítési és kutatási

⁵⁹ ICOM Magyarország: Szolidaritás Ukrajnával és támogatás az Ukrajnában élők kulturális örökségének megőrzéséhez. *Icomhungary*, 2022. március 5.

⁶⁰ UNESCO World Heritage Convention: List of World Heritage in Danger. *Unesco.org*.

⁶¹ ICOMOS: *About ICOMOS*. *Icomos.org*, 2011. október 11.

⁶² ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság: Mi az ICOMOS? *Icomos.hu*.

⁶³ ICOMOS: *Heritage@Risk Reports*. *Icomos.org*, 2011. november 14.

⁶⁴ Lásd például: ICOMOS, ICA, IFLA & ICOM – Statement on Nagorno Karabakh. *Icomos.org*, 2020. november 20.; ICOMOS: ICOMOS Statement on the Situation in Tigray (Ethiopia). *Icomos.org*, (2021. március 5.).

⁶⁵ ICOMOS: Information on the Situation in Ukraine. *Icomos.org*, 2022. április 22.

⁶⁶ International Scientific Committee on Risk Preparedness.

tevékenységet folytat, valamint képviseli az ICOMOS-t a fent említett BSI szervezetében. Többek között szíriai örökségvédelmi szakértőknek biztosított képzést a háborús helyzetben történő védelem vonatkozásában.⁶⁷

Fontos utalni arra is, hogy az ICOMOS – más nemzetközi szervezetekkel együttműködésben – fontos szerepet játszik a konfliktus utáni helyreállításban, felismerve annak szerepét a konfliktus utáni megbékélésben, traumafeldolgozásban és a kollektív emlékezet és identitás fenntartásában. Ennek érdekében szakmai iránymutatásokat biztosít többek között az érintett országok számára.⁶⁸

Összegzés

A fentiekben bemutatott mindhárom nemzetközi nem kormányzati szervezet mára több évtizedes tapasztalattal rendelkezik a kulturális javaknak – legyen szó épített, tárgyi vagy szellemi örökségről – egyes kihívások, így katasztrófák, illetve fegyveres konfliktusok során, valamint az illegális kereskedelem globálisan növekvő tendenciáival szemben való védelme terén. Szakértelmük révén a területen tevékenykedő kormányközi szervezetek kulcsfontosságú partnereiként vannak jelen, munkájuk során a tagállamokban működő nemzeti bizottságokból álló hálózatukra támaszkodnak. Tevékenységükön keresztül jelentős *soft power* képesek kifejteni, akár globálisan, akár egy-egy állam tekintetében: egyrészt a kulturális javakat ért atrocitásoknak vagy azok veszélyének a biztonsági szektor számára releváns keretezésével, másrészt figyelemfelhívó, tudatosságnövelő, kapacitásépítő programokon (képzések, workshopok, konferenciák, kiadványok stb.), illetve állásfoglalásaikon keresztül, közvetítve az általuk képviselt értékeket és növelve az azok gyakorlati érvényesülése iránti elköteleződést.

Az egyes szervezetek kapcsán bemutatott eszközök a kulturális és örökségvédelmi szektoron túl a fegyveres testületek számára is releváns információkkal szolgálhatnak, illetve missziós környezetben e szervezetek szereplői potenciális partnerként jelenhetnek meg a kulturális örökséggel kapcsolatos kockázatok megelőzése, valamint a válságok kezelése és a helyreállítás tekintetében nyújtott szakértői tevékenységükkel.

Felhasznált irodalom

1957. évi 14. törvényerejű rendelet a kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelme tárgyában Hágában, 1954. évi május hó 14. napján kelt nemzetközi egyezmény, valamint az ahhoz csatolt jegyzőkönyv (a kulturális javak háború idején megszállott [sic!] területről való kivételének tilalma tárgyában) kihirdetéséről

⁶⁷ ICOMOS: Protection of Syria's Cultural Heritage in Times of Armed Conflict: ICOMOS–ICCROM E-Learning Course for Syrian Cultural Heritage Professionals. *Icomos.org*, 2013. január 9.

⁶⁸ ICOMOS: New Resource on Recovery and Reconstruction of Cultural Heritage. *Icomos.org*, 2021. március 5.

2006. évi XXIX. törvény a kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelméről szóló 1954. évi Hági Egyezmény Második Kiegészítő Jegyzőkönyvének kihirdetéséről és a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról
2011. évi CLXXV. törvény az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról
- Berends, Jolien: *Cultural Property Protection Makes Sense. A Way to Improve Your Mission*. 2. kiadás. The Hague, Civil-Military Cooperation Centre of Excellence (CCOE), 2020. Online: <http://ludovika.lnkiy.in/PzFCL>
- Błękitna Tarcza Polski Komitet: *Mkidn.gov.pl*, (é. n.).
- Blue Shield International: Blue Shield International Board Activities. *Theblueshield.org*, (é. n.). Online: <http://ludovika.lnkiy.in/62yza>
- Blue Shield International: History. *Theblueshield.org*, (é. n.). Online: <https://theblueshield.org/about-us/history/>
- Blue Shield International: Meet the Board. *Theblueshield.org*, (é. n.). Online: <https://theblueshield.org/about-us/meet-the-board/>
- Blue Shield International: National Committees around the Globe. *Theblueshield.org*, (é. n.). Online: <http://ludovika.lnkiy.in/Nbu3Y>
- Blue Shield International: *NATO & BSI Sign Letter of Intent for CPP* (2020. június 23.). Online: <http://ludovika.lnkiy.in/ZRuBa>
- Blue Shield United Kingdom: *What is Cultural Property Protection?* Online panelbeszélgetés. Roger Curtis parancsnok (UK Cultural Property Protection Unit) előadása (2021. szeptember 17.).
- Blue Shield International: CPP Expertise Exchange with the Honduran Army. *Theblueshield.org*, 2021. szeptember 21. Online: <http://ludovika.lnkiy.in/vgrOx>
- Blue Shield International: BSI Supports OSCE/MPSOTC CPP Course 2021. *Theblueshield.org*, 2021. szeptember 22. Online: <http://ludovika.lnkiy.in/fMQ2H>
- Blue Shield International: Beirut Training on 1954 Hague Convention with LAF. *Theblueshield.org*, 2021. november 8. Online: <http://ludovika.lnkiy.in/2bQxC>
- Blue Shield International: Cultural Property Protection Training at UNTSI Breaks New Ground. *Theblueshield.org*, 2022. február 20. Online: <http://ludovika.lnkiy.in/XCdS4>
- Directives Concerning UNESCO's Partnership with Non-Governmental Organizations. Approved by the General Conference at Its 28th Session and Amended at Its 31st, 34th and 36th Sessions. In UNESCO: Basic Texts. 2012. Online: <http://ludovika.lnkiy.in/CaRg0>
- European External Action Service: *Concept on Cultural Heritage in Conflicts and Crises. A Component for Peace and Security in European Union's External Action*. 9962/21 (2021. június 18.). Online: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9962-2021-INIT/en/pdf>
- ICOM: Activity Report 2011. *Icom.museum*, 2011. Online: <https://icom.museum/wp-content/uploads/2018/07/Activity-Report-2011.pdf>
- ICOM: Committees' Directory. *Icom.museum*, (é. n.). Online: <https://icom.museum/en/network/committees-directory/?type=136>
- ICOM: Emergency Preparedness and Response. *Icom.museum*, (é. n.). Online: <https://icom.museum/en/our-actions/heritage-protection/emergency-preparedness-and-response/>
- ICOM: Red List. *Icom.museum*, (é. n.). Online: <https://icom.museum/en/our-actions/heritage-protection/red-lists/>
- ICOM: Strategic Plan 2016–2022. *Icom.museum*, (é. n.). Online: https://icom.museum/wp-content/uploads/2018/06/ICOM_STRATEGIC_PLAN_2016-2022_ENG.pdf

- ICOM: Statement Concerning the Russian Invasion into Ukraine. *Icom.museum*, 2022. február 24. Online: <https://icom.museum/en/news/statement-russia-invasion-into-ukraine/>
- ICOM International Observatory on Illicit Traffic in Cultural Goods: *Observatory*. (É. n.). Online: www.obs-traffic.museum/observatory
- ICOM Magyarország: Szolidaritás Ukrajnával és támogatás az Ukrajnában élők kulturális örökségének megőrzéséhez. *Icomhungary.hu*, 2022. március 5. Online: <https://icomhungary.hu/hu/node/70>
- ICOMOS: About ICOMOS. *Icomos.org*, 2011. október 11. Online: <http://ludovika.lnkiy.in/uJOHC>
- ICOMOS: Heritage@Risk Reports. *Icomos.org*, 2011. november 14. Online: <http://ludovika.lnkiy.in/di5hg>
- ICOMOS: Protection of Syria's Cultural Heritage in Times of Armed Conflict: ICOMOS–ICCROM E-Learning Course for Syrian Cultural Heritage Professionals. *Icomos.org*, 2013. január 9. Online: <http://ludovika.lnkiy.in/xWVPR>
- ICOMOS: ICOMOS Statement on the situation in Tigray (Ethiopia). *Icomos.org*, 2021. március 5.). Online: <http://ludovika.lnkiy.in/Pljn6>
- ICOMOS: New Resource on Recovery and Reconstruction of Cultural Heritage. *Icomos.org*, 2021. március 5. Online: <http://ludovika.lnkiy.in/esQIm>
- ICOMOS: Information on the Situation in Ukraine. *Icomos.org*, 2022. április 22. Online: <http://ludovika.lnkiy.in/mHeUp>
- ICOMOS, ICA, IFLA & ICOM – Statement on Nagorno Karabakh. *Icomos.org*, 2020. november 20. Online: <http://ludovika.lnkiy.in/iunuW>
- ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság: Mi az ICOMOS? *Icomos.hu*. Online: <https://icomos.hu/index.php/hu/rolunk/icomos-rol/mi-az-icomos>
- Karns, Margaret P.: Nongovernmental Organization. *Britannica*. Online: www.britannica.com/topic/nongovernmental-organization
- NATO Bi-Strategic Command Directive 086-005 on Implementing Cultural Property Protection in NATO Operations and Missions* (2019. április 1.).
- Nye, Joseph S., Jr.: *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*. New York, Basic Books, 1990.
- Nye, Joseph S., Jr.: *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York, Public Affairs, 2004.
- Nye, Joseph S., Jr.: *The Future of Power*. New York, Public Affairs, 2011.
- Ohnesorge, Hendrik W.: *Soft Power. The Forces of Attraction in International Relations. Global Power Shift*. Cham, Springer, 2020.
- OSCE Polis: Brochure on the Protection of Cultural Property (in Bosnia and Herzegovina). *Polis.osce.org*, 2021. április 21. Online: <http://ludovika.lnkiy.in/iKNCp>
- Petrovic, Jadranka: The Cultural Dimension of Peace Operations: Peacekeeping and Cultural Property. In Andrew Campbell (szerk.): *Global Leadership Initiatives for Conflict Resolution and Peacebuilding*. Hershey (Penn.), IGI Global, 2018. 84–115.
- Remek Éva: *Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet. Párbeszéd Vancouvertől Vlagyivosztokig*. Budapest, Zrínyi, 2020.
- Rush, Laurie W.: Blue Shield Protection of Cultural Property: A Perspective from the Field. In Saskia Hufnagel – Duncan Chappell (szerk.): *The Palgrave Handbook on Art Crime*. London, Palgrave Macmillan, 2019. 607–624.
- Stone, Peter G.: A Four-Tier Approach to the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict. *Antiquity*, (2013), 87. 166–177.

Nemzetközi NGO-k szerepe és lehetőségei a kulturális javak védelmében fegyveres konfliktusok...

Stone, Peter: The Blue Shield. *YouTube*, 2021. augusztus 20. Online: www.youtube.com/watch?v=kwCIIs7-VLw

UNESCO World Heritage Convention: List of World Heritage in Danger. *Unesco.org*. Online: <https://whc.unesco.org/en/danger/>

UNESCO: *Damaged Cultural Sites in Ukraine Verified by UNESCO* (2022. november 8.). Online: <http://ludovika.lnkiy.in/iKNCP>

UNIFIL: UNIFIL Concludes Heritage Protection in Beirut. *Unifil.unmissions.org*, 2020. október 30. Online: <https://unifil.unmissions.org/unifil-concludes-heritage-protection-mission-beirut>